

**Περί ουτοπίας,
ου -τοπίας,
ιδανικής πολιτείας
και πραγματικότητας**

περί ουτοπίας
ου-τοπίας
ιδανικής πολιτείας
και πραγματικότητας

της Έφης Αμανατίδου – Θεσσαλονίκη 1998

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	1
ΣΑΝ ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	3
1. ΟΙ ΔΩΔΕΚΑ ΙΔΑΝΙΚΕΣ ΠΟΛΕΙΣ ΤΟΥ SUPERSTUDIO.....	4
2. ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΚΑΙ Η ΣΧΕΣΗ ΤΟΥ ΜΕ ΤΗ ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ ΚΡΑΤΟΣ - ΠΡΩΤΟΓΟΝΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ.....	8
3. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΜΟΝΑΔΙΚΟΤΗΤΑΣ, Η ΓΛΩΣΣΑ ΩΣ ΘΕΜΕΛΙΟ ΜΑΓΙΚΟΥ ΔΕΣΙΜΑΤΟΣ, ΠΕΡΙ ΟΥΤΟΠΙΑΣ ΚΑΙ ΕΤΕΡΟΤΟΠΙΑΣ, ΠΕΡΙ ΦΑΝΤΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΑΤΟΜΙΚΟΤΗΤΑΣ.....	13
ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ.....	22
ΕΠΙΜΕΤΡΟ.....	25
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	56

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η εργασία αυτή αποτελεί μια σύνθεση σκέψεων διαφόρων στοχαστών περί της πόλης, δηλαδή της οργανωμένης πολιτικής κοινότητας. Χωρίς να αμφισβητείται το αναπόφευκτο της πολιτικής κοινότητας (το οποίο και αποδεικνύεται), επιδιώκω να εστιάσω το ενδιαφέρον στο ζήτημα της μοναδικότητας του ατόμου. Η απώλειά της καθιστά το άτομο υπήκοο και κατεχόμενο μέσα σε φασματικούς κόσμους. Θεμέλιο του μαγικού δεσίματος είναι η γλώσσα, όπως αυτή χρησιμοποιείται από τους φορείς της ιδεολογίας.

Η γλώσσα επομένως είναι αυτή η οποία δημιουργεί την ψεύτικη εντύπωση ότι τα πράγματα είναι κοινά ενώ τα πράγματα είναι μη κοινά: « Στον πραγματικό κόσμο δεν υπάρχει τίποτα καθολικό εκτός από κάποια ονόματα, επειδή το καθένα απ' αυτά τα πράγματα είναι ατομικό και μοναδικό» (Hobbes T., **Λεβιάθαν**, 104).

Εξάλλου η κοινωνική πραγματικότητα καταλαμβάνοντας ολόκληρη την επικράτεια της πραγματικότητας, αποπέμπει έξω από τα περιθώρια του αληθινού το ατομικό, δηλαδή το μη-κοινό, το πολύ ευρύτερο του κοινωνικού και συγχρόνως διαχρονικό. Διαχρονικό, γιατί δύο είναι τα συστατικά του : η ζωή και ο θάνατος (σε αντίθεση με τις κοινωνικές συνθήκες, «προσωρινές αναστατώσεις», «το πεδίο του σχετικού»/ Αρτώ).

Η πρόταση επομένως μιας διαφορετικής κοινωνικής πραγματικότητας δεν ανήκει σε κανέναν ουτοπικό σχεδιασμό, γιατί αυτός παραμένει δέσμιος των αρχών που ήδη υπάρχουν χωρίς να τις θίγει (άνθρωπο, κοινότητα)· είναι ανέφικτη από μόνη της.

Η πραγματική επανάσταση είναι πνευματικής φύσης. Από τη στιγμή που ο χώρος της ατομικής εμπειρίας απελευθερωθεί από την κοινή πραγματικότητα, δηλαδή από τα γλωσσικά δεσμά των κοινών εννοιών και από την ειδωλολατρία των δεδομένων μορφών, δίνεται η δυνατότητα στο κάθε άτομο ξεχωριστά να φανταστεί την πραγματικότητα δίχως τα όρια που θέτει σ' αυτήν η οποιαδήποτε κοινωνική πραγματικότητα. Η επανάσταση έγκειται στο «άνοιγμα των πυλών της αντίληψης» και στη χρήση της φαντασίας με κατεύθυνση τη δημιουργία ενός ατομικού έργου που δεν ψεύδεται : δεν έχει δηλαδή αξιώσεις καθολικότητας. Έγκειται εντέλει στην εγκατάσταση στο ουσιαστικό της ζωής και του θανάτου.

Αναφορικά με τη μεθοδολογία της εργασίας παρέθεσα απόψεις στοχαστών διαφόρων εποχών και αντιλήψεων, για να δείξω πως η σκέψη τους μπορεί να συγκλίνει σε κάποια πράγματα και να τεκμηριώσω την άποψή μου περί ελεύθερης οριοθέτησης της πραγματικότητας.

ΣΑΝ ΕΙΣΑΓΩΓΗ

«Νομίζουμε πως εδώ και 400 χρόνια η ευρωπαϊκή συνείδηση ζει πάνω σ' ένα γεγονός ολότελα λανθασμένο. Το γεγονός αυτό είναι η ορθολογιστική αντίληψη του κόσμου, που από την εφαρμογή της στην καθημερινή ζωή επί της γης απορρέει αυτό που θα ονομάσω διαχωρισμένη συνείδηση ».

«Υπάρχει στο πνεύμα μια μυστική κίνηση που χωρίζει τη γνώση και παρουσιάζει στη διαχωρισμένη λογική τις παραστάσεις της επιστήμης σα ν'ταν αλήθειες.

Ο Σατανάς, λένε τα αρχαία βιβλία των μάγων είναι μια παράσταση εν τω γίνεσθαι. Οι μαύροι μάγοι επικαλούμενοι διαρκώς το κακό, το ανακαλύπτουν και μπορούμε να πούμε πως το δημιουργούν.

Κατά τον ίδιο τρόπο η διαχωρισμένη λογική εφευρίσκει τις παραστάσεις της επιστήμης που διδάσκεται στα πανεπιστήμια.

Αυτή η κίνηση είναι κάτι το ειδωλολατρικό: το πνεύμα πιστεύει σ' αυτό που έχει δει».

ΑΡΤΩ

1. ΟΙ ΔΩΔΕΚΑ ΙΔΑΝΙΚΕΣ ΠΟΛΕΙΣ ΤΟΥ SUPERSTUDIO

«Το Superstudio οραματίζεται δώδεκα ιδανικές πόλεις, υπέρτατο επίτευγμα είκοσι χιλιάδων χρόνων σφραγισμένων με το αίμα, τον ιδρώτα και τα δάκρυα της ανθρωπότητας: τελικό καταφύγιο του Ανθρώπου που κατέχει την αλήθεια, που επιτέλους απαλλάσσεται από τις αντιφάσεις, τις αμφιβολίες, τις παρανοήσεις, την αναποφασιστικότητα του Ανθρώπου που κυριεύεται οριστικά, ολοκληρωτικά, αμετακίνητα από την ίδια του την τελειότητα». Με τα λόγια αυτά το Superstudio στο κείμενο με τίτλο «Twelve ideal cities. Premonitions of the mystical rebirth of urbanism» προλογίζει την παρουσίαση των δώδεκα ιδανικών πόλεων: της «πόλης των 12.000 τόνων», της «προσωρινής πόλης-κοχλίας», της «Νέας Υόρκης των εγκεφάλων», της «πόλης-διαστημόπλοιο», της «πόλης των ημισφαιρίων», της «θαυμαστής και μυθικής πόλης του Barnum Jr.», της «ταινιοειδούς πόλης συνεχούς παραγωγής», της «κωνικής πόλης με αναβαθμούς», της «La ville-machine habitée», της «πόλης της τάξης», της «πόλης με τα θαυμαστά σπίτια», της «πόλης του βιβλίου».

Με το τέλος της περιγραφής, στον επίλογο του κειμένου, διαβάζουμε την αποκάλυψη ότι το κείμενο αποτελεί ένα τεστ και το Superstudio θέτει την εξής ερώτηση : «πόσες από τις δώδεκα πόλεις, που την περιγραφή τους διαβάσατε, θα θέλατε να είναι αληθινές; Ή για πόσες θα πιστεύατε πως η ύπαρξής τους θα ήταν για το καλό της ανθρωπότητας;».

Ο πίνακας προβλέπει έξι πιθανά αποτελέσματα. Εν συντομία είναι τα εξής:

- ο Πάνω από εννέα : «Είστε αρχηγός κράτους ή ελπίζετε να γίνετε (...). Δεν είστε πλάσμα ανθρώπινο, είστε ένα καταραμένο “Zombi”».
- ο Από έξι ως εννέα : «Είστε ένα στοιχείο του συστήματος (...). Ούτε εσείς είστε πλάσμα ανθρώπινο, είστε μόνο ένα μικρό, πλαδαρό Golem».
- ο Από τρεις έως έξι : «Είστε ένας σκλάβος, ένας υποτελής (...). Είστε ένα τίποτα, ένα φτωχό ρομπότ που τριζίζει».
- ο Από μια ως τρεις : «Είστε ένα σκουλήκι (...). Δεν το έχετε προσέξει : Είστε ένα βρομερό “μετάλλαγμα”».
- ο Αν δεν θέλετε να είναι καμμία από τις πόλεις αληθινή : «τότε σημαίνει πως είστε ικανοποιημένος· λοιπόν φιλαράκο, δεν θα έπρεπε να είστε, γιατί δεν έχετε καταλάβει τίποτα (...). Οι περιγραφές δε μιλούν για φανταστικές πολιτείες, αλλά για τη δική σας, αυτήν εδώ, και για όλες τις πόλεις (...) είστε ηλίθιος».

Σε όσους δε είχαν κατανοήσει το παιχνίδι από την αρχή προτείνουν να υψωθούν ως τον «Γέροντα του Όρους» και να γίνουν παιδιά του και «όταν ξαναγεννηθείτε, κατεβείτε με ένα κομμάτι χασίς κάτω από την γλώσσα σας κι ένα μαχαίρι κρυμμένο στο πουκάμισό σας, να εξοντώσετε τα πνεύματα, τους δαίμονες και τα τέρατα που μολύνουν τη γη· και τότε καθαρμένοι με νερό και λιβάνι μπορείτε να ετοιμάσετε τα θεμέλια της καινούργιας πόλης με τους Λευκούς Τσίχους». *

*Σημ. Η παραπάνω αναφορά στο «Γέροντα του Όρους» και τα παιδιά του γίνεται στον Χασάν-Ι-Σαμπάχ και στους ασσασίνους του: «Η λέξη ασσασίνος προέρχεται

Έτσι με αυτές τις υπολογισμένες κινήσεις το Superstudio κλείνει νοηματικά τον κύκλο από το σημείο που τον άρχισε: ο Άνθρωπος που κατέχει την Αλήθεια. Οι ξαναγεννημένοι θα εξοντώσουν τα πνεύματα, τους δαίμονες και τα τέρατα που μολύνουν τη γή -ποια τέρατα; τα «Zombi», τα «Golem», τα ρομπότ , τα «μεταλλάγματα», τους «ηλίθιους»; -για να θεμελιώσουν «απαλλαγμένοι πλέον από τις αντιφάσεις, τις αμφιβολίες» κλπ τα θεμέλια της νέας πόλης (η οποία ως προς τι θα διαφέρει από τις προηγούμενες;). Το Superstudio αναιρεί το παιγνίδι που έστησε, θέτει εαυτό εκτός. Δεν επαγγέλλεται την ιδανική πολιτεία, αλλά ειρωνεύεται τη σωτηριολογία.

από το χασίς. Αναφέρεται πως ο γέρος έδινε στους οπαδούς του χασίς, που τους μετέφερε στον κήπο των ηδονών. Μετά τους έλεγαν πως θα μπορούσαν να ζήσουν σ' αυτόν τον κήπο για πάντα, αφού φέρουν σε πέρας μια αποστολή δολοφονίας»

(Burroughs W., **η βίβλος των ασαναπνιών** , 55).

Non est potestas Super Terram quae Comparatur ei Job. 41. 24.

LEVIATHAN
Or
THE MATTER, FORME
and POWER of A COMMON
WEALTH ECCLESIASTICALL
and CIVIL.
By THOMAS HOBBS
of MALMESBURY.

London
Printed for Andrew Crooke
1651

2. ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΚΑΙ Η ΣΧΕΣΗ ΤΟΥ ΜΕ ΤΗ ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ

ΚΡΑΤΟΣ – ΠΡΩΤΟΓΟΝΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Η ουσία της πολιτικής κοινότητας κατά τον Hobbes «μπορεί να ορισθεί ως ένα πρόσωπο, στις πράξεις του οποίου ένας μεγάλος αριθμός ατόμων, μέσω της αμοιβαίας σύμβασης του καθενός με κάθε άλλον, καθιστά τον εαυτό του αυτουργό, με το σκοπό να διαθέτει το παραπάνω πρόσωπο τα μέσα και τη δύναμη όλων, ώστε να διασφαλίσει, κατά όποιον τρόπο θεωρεί κατάλληλο, την ειρήνη τους και την κοινή τους άμυνα», ενώ «το πλήθος που ενοποιείται έτσι σε ένα πρόσωπο ονομάζεται Πολιτική Κοινότητα και στα λατινικά *civitas*. Ιδού λοιπόν η γένεση εκείνου του μεγάλου Λεβιάθαν ή μάλλον εκείνου του θνητού Θεού στον οποίο οφείλουμε, ύστερα από το θάνατο Θεό, την ειρήνη και τη διαφέντεψή μας» (Hobbes T., **Λεβιάθαν**, 241).

Στην κοινωνία που ο ίδιος ορίζει ως του κοινωνία του κράτους αντιπαρατάσσει την εικόνα του ανθρώπου στη *φυσική του κατάσταση*, σε μία προκοινωνική κατάσταση του καθολικού πολέμου: «Ο πόλεμος όλων εναντίον όλων». Επίσης διακρίνει στη φύση του ανθρώπου τρεις πρωταρχικές αιτίες διαμάχης: «πρώτον τον ανταγωνισμό, δεύτερον τη δυσπιστία και τρίτον τη δόξα» (όπ.π., 195).

Εξάλλου τα πάθη που ωθούν τους ανθρώπους στην ειρήνη είναι «Ο φόβος του θανάτου, η επιθυμία των πραγμάτων που απαιτούνται για μια άνετη διαβίωση και η ελπίδα ότι αυτά θα αποκτηθούν με την εργατικότητα. Ο ορθός Λόγος προβάλλει τους

κατάλληλους όρους για ειρήνη, έτσι ώστε οι άνθρωποι να οδηγηθούν σε συμφωνία», δηλ. να συνάψουν το κοινωνικό συμβόλαιο (όπ.π., 198).

Στο έργο του ο Hobbes αποκάλυψε τον βαθύ δεσμό, την κοντινή και γειτονική σχέση μεταξύ του πολέμου και του κράτους. Ο ίδιος ο Hobbes βέβαια παραδέχεται πως μια τέτοια εποχή γενικευμένου πολέμου δεν υπήρξε ίσως ποτέ : «Νομίζω ότι ουδέποτε είχαν έτσι τα πράγματα, γενικώς σε όλο τον κόσμο. Υπάρχουν όμως πολλά μέρη όπου οι άνθρωποι ζουν έτσι σήμερα. Σε πολλές περιοχές της Αμερικής οι άγριοι (...) δεν έχουν καμμία απολύτως κυβέρνηση και ζουν μέχρι σήμερα με ένα ζωώδη τρόπο, όπως περιέγραφα προηγουμένως» (όπ.π., 197). Στο έργο του **«Αρχαιολογία της βίας – ο πόλεμος στις πρωτόγονες κοινωνίες»** ο εθνολόγος Pierre Clastres εκθέτει «τον αποδεκτό περί της πρωτόγονης κοινωνίας και του πρωτόγονου πολέμου λόγο» που διαπιστώνει πως αναπτύσσεται προς τρεις κατευθύνσεις:

1. Το φυσιοκρατικό λόγο
2. Τον οικονομιστικό λόγο και
3. Τον λόγο που διέπεται από την ιδέα της ανταλλαγής
(Clastres P., **Αρχαιολογία της βίας**, 12)

Συνοπτικά μπορούμε να αναφέρουμε : εκφραστής του πρώτου είναι ο A. Leroi-Gourhan, ο οποίος και θεωρεί τη βία ιδιότητα εν γένει ζωολογική του ανθρώπινου είδους, ένα φυσικό δεδομένο το οποίο έχει τις ρίζες του στο βιολογικό είναι του ανθρώπου. Η βία ορίζεται λοιπόν ως μέσον επιβίωσης (όπ.π., 13).

Ο οικονομιστικός λόγος είναι περισσότερο η έκφραση μιας γενικής πεποίθησης παρά το συγκεκριμένο έργο ενός θεωρητικού

και διαμορφώθηκε τον 19ο αιώνα. Σύμφωνα με αυτόν η πρωτόγονη οικονομία είναι μία οικονομία της αθλιότητας και η σπανιότητα των διαθέσιμων υλικών αγαθών προκαλεί τον ανταγωνισμό ανάμεσα στις ομάδες· αυτός ο αγώνας για επιβίωση καταλήγει στην ένοπλη σύρραξη, διότι τα αγαθά δεν επαρκούν για όλους (όπ.π., 16).

Ο δε διεπόμενος από την ιδέα της ανταλλαγής λόγος περί του πρωτόγονου πολέμου στηρίζει το κοινωνιολογικό εγχείρημα του Κλωντ- Λεβί-Στρως. Αν και η αναφορά στον πόλεμο δεν καταλαμβάνει στο έργο του συγγραφέα παρά έναν ισχνό τόμο (C.Levi Strauss, «**Guerre et commerce chez les Indiens de l' Amerique du Sud**», Renaissance τόμος 1, Νέα Υόρκη, 1943), ο P. Clastres πιστεύει πως η γενική θεωρία της κοινωνίας την οποία ανέπτυξε ο L. Strauss, εξαρτάται «σχεδόν απολύτως» από την περίβια αντίληψή του. Η σχέση του πολέμου και της κοινωνίας είναι η εξής: «Οι εμπορικές ανταλλαγές ενέχουν θέση εν δυνάμει πολέμων , οι οποίες όμως καταλήγουν σε ειρηνική διευθέτηση οι δε πόλεμοι είναι η κατάληξη των ατυχών συναλλαγών». (όπ.π., 20,21).

Κατά την προσωπική γνώμη του Clastres «η πρωτόγονη κοινωνία είναι ο χώρος της ανταλλαγής· είναι όμως και ο χώρος της βίας: ο πόλεμος, όπως ακριβώς και η ανταλλαγή, ανήκει στο πρωτόγονο κοινωνικό είναι» και προσθέτει πως «η άποψη του L. Strauss είναι συμμετρικά αντίστροφη προς την άποψη του Hobbes : η πρωτόγονη κοινωνία είναι η ανταλλαγή όλων με όλους, ενώ για τον Hobbes ο πόλεμος όλων εναντίον όλων. Ο Hobbes υποβίβασε την ανταλλαγή, ο L. Strauss υποβιβάζει τον πόλεμο» (όπ.π., 25).

Απέναντι στη βεβαιότητα που διαπερνά όλη την ιστορία του δυτικού πολιτισμού περί του τι είναι και περί του τι οφείλει να είναι η ανθρώπινη κοινωνία (δηλαδή η ιεραρχική ταξινόμηση του πολιτικού

χώρου και η διαίρεση σε κυρίους και υπηκόους) (όπ.π., 8) ο Clastres αντιπαραβάλλει την αδιαιρετότητα της πρωτόγονης κοινωνίας. «Αγνοεί (η πρωτόγονη κοινωνία) τη διαφορά μεταξύ πλουσίων και φτωχών, -διότι εμποδίζει την εμφάνισή τους- , την αντίθεση μεταξύ εκμεταλλευτών και υφισταμένων την εκμετάλλευση, την κυριαρχία του ηγέτη επάνω στην κοινωνία (...). Η παραγωγική δραστηριότητα μετριέται ακριβώς με την ικανοποίηση των αναγκών και δεν προχωρεί περισσότερο : η παραγωγή πλεονάσματος είναι απολύτως εφικτή στην πρωτόγονη οικονομία, είναι όμως και απολύτως άχρηστη' τι θα χρειαζόταν;» (όπ.π., 28). Επίσης «η πρωτόγονη κοινότητα μπορεί να αυτοπροσδιοριστεί ως ολότητα, επειδή θεσμίζεται ως μονάδα' είναι ένα τετελεσμένο όλον , διότι είναι ένα αδιαίρετο εμείς» επομένως και η στάση της κοινότητας απέναντι στις γειτονικές είναι η βούλησή της να διατηρηθεί ως μοναδική ολότητα και απόλυτη διαφορετικότητα (όπ.π., 32).

Διαβλέπουμε επομένως ότι ο Clastres αντιμετωπίζει το ζήτημα του πολέμου ως θεμελιακό στοιχείο καθορισμού του πρωτόγονου είναι. Ας ακούσουμε πάλι τον ίδιο: «Ποιά είναι η λειτουργία του πρωτόγονου πολέμου; Να εξασφαλίσει τη μονιμότητα του κατακερματισμού, του θρυμματισμού της ατομικότητας των ομάδων. Ο πρωτόγονος πόλεμος είναι το έργο μιας φυγόκεντρης λογικής, μιας λογικής του κατακερματισμού, που εκφράζεται από καιρό σε καιρό με την πολεμική σύρραξη (...). Ο πόλεμος είναι ο κατ' εξοχήν τρόπος ύπαρξης της πρωτόγονης κοινωνίας ως ενός συνόλου καταμεριζόμενου σε ίσες μεταξύ τους κοινωνικοπολιτικές ομάδες, ελεύθερες και ανεξάρτητες: κι αν ακόμη δεν υπήρχαν οι εχθροί θα έπρεπε να εφευρεθούν» (όπ.π., 42,43).

Κάπου εδώ θα κλείσει ο λόγος του Clastres περί πολέμου στις πρωτόγονες κοινωνίες, αφού όμως πρώτα καταδείξει και τη σχέση

μεταξύ πολέμου και κράτους, ανταπαντώντας στον Hobbes και συνδέοντάς μας με την αρχή αυτού του κεφαλαίου.

Όπως έχει ήδη δειχθεί, για το Hobbes το κράτος είναι εναντίον του πολέμου. Για τον Clastres τι είναι; «Τι μας λείπει η πρωτόγονη κοινωνία (...); Επαναλαμβάνει το λόγο του Hobbes αντιστρέφοντας τον· διακηρύσσει ότι η μηχανή του κατακερματισμού λειτουργεί εναντίον της μηχανής της ενοποίησης, μας λείπει ότι ο πόλεμος είναι εναντίον του Κράτους» (όπ.π., 45,46). Κι αυτό επειδή «η κοινότητα θέλει να εμμείνει στην αδιαιρετότητά της, να παραμείνει δηλαδή *υπό τη σκέπη του δικού της νόμου* - αρνείται λοιπόν κάθε λογική η οποία θα την οδηγούσε να υποταχθεί σ' έναν εξωτερικό νόμο (...). Ποιά είναι λοιπόν αυτή η νόμιμη δύναμη η οποία περιλαμβάνει όλες τις διαφορετικότητες με σκοπό να τις καταργήσει, η οποία άλλο στόχο δεν έχει παρά να καταργήσει τη λογική της πολλαπλότητας και να την υποκαταστήσει με την αντίθετή της λογική της ενοποίησης, ποιό είναι το άλλο όνομα του Ενός που από την ίδια της την ουσία αρνείται η πρωτόγονη κοινωνία ; Είναι το Κράτος (...). Η κοινωνική διαίρεση, η δυναμική εμφάνιση του Κράτους, είναι ο θάνατος της πρωτόγονης κοινωνίας» (όπ.π., 43).

3. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΜΟΝΑΔΙΚΟΤΗΤΑΣ, Η ΓΛΩΣΣΑ ΩΣ ΘΕΜΕΛΙΟ ΜΑΓΙΚΟΥ ΔΕΣΙΜΑΤΟΣ, ΠΕΡΙ ΟΥΤΟΠΙΑΣ ΚΑΙ ΕΤΕΡΟΤΟΠΙΑΣ, ΠΕΡΙ ΦΑΝΤΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΑΤΟΜΙΚΟΤΗΤΑΣ

Ας περάσουμε τώρα στον Max Stirner και το έργο του «**Ο μοναδικός και το δικό του**», που ο Nietzsche θεωρούσε σαν ότι το λημρότερο είχε γραφεί μετά τον Hobbes' ανακάλυπτε δε μια τέτοια συγγένεια με τον Stirner που φοβόταν ότι θα τον κατηγορούσαν κάποτε για αντιγραφέα του.

Διαβάζουμε: «Το ότι μια κοινωνία περιορίζει την ελευθερία μου λίγο με συγκινεί. Αφού έτσι και αλλιώς η ελευθερία μου υφίσταται περιορισμούς από κάθε είδους δυνάμεις και από κάθε άνθρωπο δυνατότερό μου' και από τους ίσους μου ακόμα (...). Τη μ ο ν α δ ι κ ό τ η τ ά μου όμως δεν εννοώ να μου τη στερήσουν. Και η μοναδικότητά μου είναι αυτό ακριβώς που κάθε κοινωνία έχει βάλει στο μάτι, αυτό που θέλει να καθυποτάξει (...). Έχει μεγάλη διαφορά αν αυτό που καταπιέζεται από μια κοινωνία είναι η ελευθερία μου ή η μοναδικότητα μου. Αν συμβαίνει μόνο το πρώτο, τότε πρόκειται για συναλλαγή, συμφωνία (πρβλ. Hobbes) ή συνεταιρισμό' αν αντίθετα αυτό που απειλείται καίρια είναι η μοναδικότητά μου, έχω να κάνω με μία εξουσία καθεαυτή, με μία αρχή πάνω από μένα (...), (Stirner M., **Ο μοναδικός και το δικό του**, 30,31).

Γιατί λοιπόν αυτό που θέλει να καθυποτάξει η κοινωνία είναι το άτομο; «Ότι είναι ιερό είναι δεσμός, αλυσίδα». «Το ελληνικό δίκαιο, πάνω στο οποίο στηρίζονταν τα Ελληνικά Κράτη, έπρεπε να διαστρεβλωθεί και να υπονομευθεί απ' τους εγωιστές, που ξεπήδησαν μέσα απ' αυτά' τα Κ ρ ά τ η έπεσαν , για να ελευθερωθούν τα ά τ ο μ α . Όλα γενικά, Κράτη, θεσμοί, Εκκλησία,

κ.λ.π. γκρεμίστηκαν από τα σχισματικά άτομα γιατί το άτομο είναι ο προαιώνιος εχθρός κάθε σ υ ν ό λ ο υ , κάθε δ ε σ μ ο ύ , κάθε αλυσίδα. Κι όμως υπάρχει ακόμα η εντύπωση πως ο άνθρωπος χρειάζεται «ιερούς δεσμούς»· αυτός ο θανάσιμος αντίπαλος κάθε “δεσμού”» (όπ.π., 57) και Αρτώ: «Όλες οι ατομικές ενέργειες είναι αντικοινωνικές. Οι τρελοί είναι τα κατ' εξοχήν άτομα – θύματα της κοινωνικής δικτατορίας» (Artaud A. , **Η μεγάλη μέρα και η μεγάλη νύχτα**, 75).

Εξάλλου σύμφωνα με το λεξικό της αγγλικής γλώσσας του Collins η ρίζα της λέξης religion είναι το λατινικό religio, που σημαίνει, φόβο του υπερφυσικού, πιθανότατα από το religare που σημαίνει δεσμεύω, δένω σφικτά, που με τη σειρά του προέρχεται από το ligare (δένω) (Ανοιχτή πόλη, 6). Ας παραθέσω εδώ και ένα απόσπασμα από το βιβλίο του M. Eliade “Εικόνες και σύμβολα” : «Ο Σεφτέλοβιτς και ο Γκίντερ μας θυμίζουν ότι σε πολλές οικογένειες γλωσσών οι λέξεις που σημαίνουν την πράξη του “δεσίματος” χρησιμεύουν , για να εκφράσουν τη γητεία : για παράδειγμα στα τουρκοταταρικά bag, baj, boj σημαίνει “μαγγανεία” και “δεσμός, σκοινί”. Το ελληνικό καταδέω σημαίνει “δένω γερά” όπως και “δένω με μαγικό γήτεμα φτιάχνοντας κόμπο” (...). Οι λέξεις ligare, “δένω” και ligatura “δέσιμο” σημαίνουν και “γητεύω” και “γητεία” (πρβλ. το ρουμανικό legatura, “δέσιμο” και “μαγεύω”) (...). Όλες αυτές οι ετυμολογίες επιβεβαιώνουν πως η πράξη του δεσίματος είναι ουσιαστικά μαγική» (M. Eliade, **Εικόνες και σύμβολα**, 150).*

* Σημ. Εδώ μπορούμε να ξαναθυμηθούμε το απόσπασμα του Αρτώ που αναφέρθηκε στην εισαγωγή.

Για να επανέλθουμε στον Stirner ας δούμε την άποψη του μελετητή Wanda Bannour: «Ο Stirner είναι αυτός που μαζί με τον Feuerbach και τον Marx και πριν από τον Nietzsche – κατήγγειλε με τη μεγαλύτερη σφοδρότητα τη συμπαιγνία ιερών, φιλοσόφων και πολιτικών. Όλοι τους καταπιέζουν το άτομο βασιζόμενοι σε φασματικούς άλλους κόσμους. Η απελευθέρωση των σκλάβων για την οποία κομπορρημονεί ο αιώνας των σοσιαλισμών και των θετικισμών είναι απατηλή. Ο πιστός πεθαίνει για να ξαναγεννηθεί ως έλλογο υποκείμενο, ως πολίτης. Φιλόσοφοι και πολιτικοί ανασταίνουν αναιμικά φαντάσματα´ περνούν λαθραία τις παλαιές αξίες στις νέες ιδεολογίες. Πρόκειται για μιαν αληθινή όπερα των αχρείων (Beggars' opera) που ακούγεται μέσα στις καμπανιστές φράσεις του Stirner» και «Ο Θεός, το πνεύμα, η ηθική, ο Άνθρωπος, το Κράτος, ο Λαός, η Ελευθερία είναι ισάριθμες επιχειρήσεις καταστροφής του ΕΓΩ, ισάριθμες απάτες, ψεύδη που καθιερώνουν την αλλοτρίωση των ανθρώπων , την υποδούλωση τους σε φαντάσματα» (Bannour W., **Η φιλοσοφία από τον Κάντ ως τον Χούσσερλ**, 159,152).

Και πάλι Stirner : «Όχι, η κοινότητα, το "ιδεώδες" αυτό της μέχρι τώρα ιστορίας, δεν είναι δυνατή. Ας πάψουμε λοιπόν να κοροϊδευόμαστε κι ας παραδεχθούμε πως αν είμαστε ίσοι σαν άνθρωποι, αυτό διόλου δεν σημαίνει πως είμαστε ίσοι, για τον απλούστατο λόγο πως δεν είμαστε άνθρωποι. Δεν είμαστε ίσοι παρά θεωρητικά, όταν αντιμετωπιζόμαστε σαν έννοιες και όχι όπως πράγματι είμαστε με σάρκα και οστά. Είμαι ένα Εγώ και είσαι ένα Εγώ, αλλά δεν είμαι αυτό το θεωρητικό Εγώ : ίσα-ίσα αυτό το Εγώ που μας περιέχει όλους σαν ίσους είναι απλώς έννοιά μου. Είμαι άνθρωπος και είσαι άνθρωπος, αλλά «ο άνθρωπος» είναι μονάχα μία έννοια, μία γενικότητα. Ούτε συ, ούτε εγώ είμαστε εκφραστοί.

Είμαστε άρρητοι, γιατί μόνο οι έννοιες είναι ρητές και συνίστανται σε λόγια» (**Ο μοναδικός και το δικό του**, 36).

Βλέπουμε λοιπόν πως η μαγική πράξη του δεσίματος που αφαιρεί από το άτομο τη μοναδικότητα του και το καθιστά υπήκοο και “κατεχόμενο” (possessed) έχει τη βάση της στην ίδια τη γλώσσα και την ονοματοθεσία. Ο Hobbes λέει : «Στον πραγματικό κόσμο δεν υπάρχει τίποτα καθολικό εκτός από κάποια ονόματα. Επειδή το καθένα απ’ αυτά τα πράγματα είναι ατομικό και μοναδικό» (Λεβιάθαν , 104). Εξάλλου «η χρήση και ο σκοπός του Λόγου δεν έγκειται στην εξεύρεση του αθροίσματος και της αλήθειας μιας μόνο ή έστω λίγων λογικών συνεπειών ανεξάρτητων από τους πρωταρχικούς ορισμούς και τις καθιερωμένες σημασίες των ονομάτων’ έγκειται στη συναγωγή των διαδοχικών συνεπειών τους με αφετηρία τους ορισμούς και τις σημασίες» (Λεβιάθαν, 115).

Διαβλέπουμε εδώ πως το γεγονός της ονοματοθεσίας συμβαίνει κατόπιν της συνάντησης, της διασταύρωσης γλώσσας και τόπου. Κι αυτό γιατί προκειμένου τα πράγματα να κατονομαστούν προϋποτίθεται η ύπαρξη ενός ουδέτερου τόπου πάνω στον οποίον αυτά θα καταμετρηθούν και ταξινομηθούν σύμφωνα με τις ομοιότητες ή τις διαφορές τους. Τι συμβαίνει επομένως στην περίπτωση της απώλειας της ανθρώπινης συμφωνίας αναφορικά με τους ορισμούς και τις σημασίες;

Στον πρόλογο του βιβλίου του **“Οι λέξεις και τα πράγματα”** ο Φουκώ γράφει: « (...) υπάρχει αταξία χειρότερη από εκείνη του ασυνάρτητου και του συμπλησιασμού αταίριαστων πραγμάτων, η αταξία που κάνει να σπινθηροβολούν τα αποσπάσματα πολυάριθμων δυνατών τάξεων μέσα στην χωρίς νόμο και γεωμετρία διάσταση του ετερόκλητου’ αυτή τη λέξη πρέπει να την εννοήσουμε

με βάση την ετυμολογία της : σε αυτή τα πράγματα έχουν “κατακληθεί”, “τεθεί”, “διατεθεί” σε τόσο διαφορετικούς τόπους ώστε είναι αδύνατο να βρούμε γι' αυτά έναν φιλόξενο χώρο, να ορίσουμε πάνω από τις διαφορές τους έναν κοινό τόπο.

Οι ουτοπίες παρηγορούν : αν δεν έχουν πραγματικό τόπο, αναπτύσσονται πάντως μέσα σε έναν θαυμάσιο και στιλπνό χώρο· έστω και αν η προσέγγισή τους είναι χιμαιρική, διανοίγουν πόλεις με μεγάλες λεωφόρους και πλούσιους κήπους, καλόβολες χώρες. Οι ε τ ε ρ ο τ ο π ί ε ς μας ανησυχούν αναμφίβολα, γιατί υποσκάπτουν κρυφά τη γλώσσα, γιατί εμποδίζουν τον κατονομασμό αυτού ή του άλλου, γιατί σπάζουν τα κοινά ονόματα ή τα περιπλέκουν , γιατί καταστρέφουν από τα πριν τη “σύνταξη” και όχι μόνο αυτή που οικοδομεί τις φράσεις, αλλά και την λιγότερο έκδηλη που κάνει τις λέξεις και τα πράγματα (τις μεν πλάι στις δε ή απέναντί τους) να “στέκονται μαζί”» (Foucault M., **Οι λέξεις και τα πράγματα**, 14).

Προφανώς η κατάλυση των κοινών ονομάτων είναι ανησυχαστική μόνο αν αναφερόμαστε στο πεδίο της επιστημονικής γνώσης, όπου το ζητούμενο είναι το μετρήσιμο, το αξιοποιήσιμο, το χρήσιμο. Εκτός όμως από την επιστημονική γνώση, υπάρχει και αυτό που θα ονόμαζα «εμπειρική», ατομική γνώση, η οποία επειδή ακριβώς δεν στρατεύεται στην υπηρεσία κάποιου εξωτερικού σκοπού αποπέμπεται έξω από τα περιθώρια του αληθινού : «Για να μπορέσει μια πρόταση να καταταχθεί μέσα στο σύνολο ενός κλάδου γνώσης είναι υποχρεωμένη ν' απαντά σε περίπλοκες και ογκώδεις απαιτήσεις· πριν καν κριθεί σαν αληθινή ή ψεύτικη πρέπει να βρίσκεται, όπως θα έλεγε ο M. Canguilhem, “μέσα στο αληθινό”» (Foucault M., **Η τάξη του Λόγου**, 25).

Στον Hobbes πάλι διαβάζουμε : «Στην περίπτωση που δύο ονόματα συνδέονται σε ένα συμπέρασμα ή μία απόφαση όπως “Ο

άνθρωπος είναι ζωντανό πλάσμα”, εάν το δεύτερο όνομα, ζωντανό πλάσμα, σημαίνει όλα όσα σημαίνει και το πρώτο όνομα, άνθρωπος, τότε η απόφαση ή ο συμπερασμός είναι αληθής, ειδώλλως είναι ψευδής. Διότι αληθής και ψευδής είναι ιδιότητες της ομιλίας και όχι των πραγμάτων. Κι όπου δεν υπάρχει ομιλία δεν υπάρχει ούτε αλήθεια ούτε ψεύδος» (Λεβιάθαν, 106). Επομένως, όταν οι λέξεις και τα πράγματα πάσουν να στέκονται οι μεν πλάι στα δε, καθίσταται δυνατή μία εξατομικευμένη χρήση των λέξεων σε συμφωνία με τις επιταγές της φαντασίας: «Ο κόσμος είναι η φαντασία μου», όπως θα έλεγε ο Σοπενάουερ.

«Καταγόμαστε από τα ενδότερα του πνεύματος, από το εσωτερικό του κεφαλιού μας. Ιδέες, λογική τάξη, Αλήθεια (με ένα μεγάλο Α), Λόγο, όλα τα δίνουμε στο μηδέν του θανάτου (...). Δεν είναι παρά από μία αποπλάνηση της ζωής, από μία αναστολή που επιβλήθηκε στο πνεύμα που μπορούμε να καθορίσουμε τη ζωή μέσα στην υποτιθέμενη πραγματική της φυσιογνωμία, μα η πραγματικότητα δε βρίσκεται σ' αυτό» (Artaud Α., **Η μεγάλη ημέρα και η μεγάλη νύχτα**, 20). Εξάλλου «αν καθαριστούν οι πύλες της αντίληψης, τότε ο άνθρωπος θα δει τα πάντα όπως είναι, άπειρα» (Γουίλλιαμ Μπλέηκ).

Για να επανασυνδεθούμε με το κείμενο του Φουκώ περί ουτοπίας και ετεροτοπίας, βλέπουμε πως η Ουτοπία δεν είναι παρά ένα ακόμα μέσο που διαιωνίζει τον «καθορισμό της ζωής μέσα στην υποτιθέμενα πραγματική της φυσιογνωμία». Η σχέση της Ουτοπίας με την πραγματικότητα (δηλ. με την κοινωνική πραγματικότητα) εξαντλείται μέσα στα όρια του πιθανού, καθώς το οποιοδήποτε ουτοπικό μοντέλο μορφοποιείται κάνοντας χρήση των «πραγματικών» υλικών συνθηκών, της «πραγματικής» υπαρκτής κοινωνίας. Ακόμα και αν το ζητούμενο είναι μία φανταστική κοινωνία,

εναλλακτική από την πραγματική, το ιδεώδες της κοινότητας παραμένει (πώς θα μπορούσε άλλωστε να εκλείψει;). Μια ουτοπική κοινωνία έχει και αυτή την Αρχή της και τους νόμους της. Είναι η άλλη όψη του νομίσματος. Εξάλλου, αν σκεφτούμε το ζήτημα και από την ιστορική του άποψη θα δούμε ότι είναι γενικώς αποδεκτό πως η ουτοπική σκέψη αποτέλεσε τη βάση πάνω στην οποία αναπτύχθηκε η σύγχρονη πολεοδομία (Δημητριάδης Ε., **Ιστορία της πόλης και της πολεοδομίας**, 336).

«Εκείνο το οποίο αποτελεί αντικείμενο της επιθυμίας ή της όρεξης ενός ανθρώπου, είναι και εκείνο το οποίο ο ίδιος ο άνθρωπος, από τη σκοπιά του, αποκαλεί καλό. Παρόμοια ο καθένας αποκαλεί το αντικείμενο του μίσους και της αποστροφής του κακό, και της περιφρόνησής του ευτελές και μηδαμινό. Αυτές οι λέξεις, καλό, κακό και αξιοκαταφρόνητο, αποκτούν τη σημασία τους σε συνάρτηση πάντα με το πρόσωπο που τις χρησιμοποιεί. Διότι δεν υπάρχει τίποτα που να είναι απλά και απόλυτα καλό, κακό ή αξιοκαταφρόνητο, ούτε μπορεί να συναχθεί κάποιος κοινός κανόνας του καλού και του κακού από τη φύση των ίδιων των αντικειμένων (...). Οι επιθυμίες και τα άλλα ανθρώπινα πάθη δεν είναι αμαρτήματα καθαυτά. Ούτε, άλλωστε, είναι οι πράξεις που απορρέουν από αυτά τα πάθη, μέχρι να γίνει γνωστός ένας νόμος που να τις απαγορεύει. Και τέτοιο πράγμα δεν είναι δυνατό ωστόσο να δημιουργηθούν οι νόμοι' αλλά οι νόμοι δε μπορούν να δημιουργηθούν προτού συμφωνηθεί από κοινού ποιο πρόσωπο θα τους θεσπίσει» (Λεβιάθαν, 123,197). Η καθαρή Ουτοπία θα ήταν μία ανθρώπινη κατάσταση χωρίς νόμους. Κάτι τέτοιο όμως είναι ανέφικτο, γιατί όπως έχει ήδη δείξει η έλλειψη νόμων οδηγεί σε πόλεμο. Αν η Ουτοπία λοιπόν είναι συνώνυμη του πολέμου, τότε είναι τόσο πραγματική όσο και ο πόλεμος. Επομένως είτε η Ουτοπία θεσπίζει νόμους και είναι τόσο πραγματική όσο μία ειρηνική κατάσταση είτε

δεν θεσπίζει και είναι τόσο πραγματική όσο μία πολεμική κατάσταση. Σε κάθε περίπτωση το συμπέρασμα είναι αυτό: η ουτοπία δε μπορεί ποτέ να είναι ου-τοπία.

Ας ακούσουμε τον Αρτώ : «Καταληπτή ή ακατάληπτη η επανάσταση είναι υπόθεση του πνεύματος, και το πρακτικό πνεύμα δεν έχει καμμία θέση εκεί μέσα (...). Η απολυτότητα μιας οποιασδήποτε πνευματικής στάσης είναι ανώτερη από οποιοσδήποτε πραγματικές, αλλά προσωρινές αναστατώσεις» (Η μεγάλη μέρα και η μεγάλη νύχτα, 63). «Και οι ενδοιασμοί μου απέναντι σε κάθε ρεαλιστική δράση; Αυτοί οι ενδοιασμοί είναι απόλυτοι και είναι δύο ειδών. Σκοπεύουν μιλώντας απόλυτα, αυτή τη ριζωμένη αίσθηση του βαθιά ανώφελου οποιασδήποτε αυθόρμητης ή όχι δράσης. Είναι η άποψη του ολοκληρωμένου πεσσιμισμού. Αλλά μια ορισμένη ορισμένη μορφή πεσσιμισμού εμπεριέχει τη διαύγεια της» (όπ.π., 51).

Μιλώντας δε για τους σουρρεαλιστές και τη διαμάχη γύρω από τη λέξη επανάσταση, λέει : «Ποιός θα μπορούσε να με κατηγορήσει για την ακίνητη στάση μου, την εξωτερικά ακίνητη, αν κάτω από το κάλυμμα αυτής της αμετάθετης προσδοκίας, διατηρώ μια δραστική σκέψη; (...). Τι είναι αυτοί οι άξεστοι, που προσπαθούν να μας πείσουν πως μονάχα η εξωτερική δράση μετράει και πως για να δράσεις, ακόμα και επαναστατικά πρέπει να είσαι σκλάβος των γεγονότων; Έχουμε φτάσει λοιπόν σε μία τόσο φριχτή παρανόηση ; (...). Εγκαταλείπουν τη στάση μιας απελπισίας ανίκανης, που όμως ήταν η μόνη τους δύναμη, για να υποταχθούν σε μια περιορισμένη αισιοδοξία. Την αισιοδοξία της παραίτησης» καθώς «η ατομική ελευθερία είναι ένα αγαθό ανώτερο από οποιαδήποτε κατάκτηση επιτεύχθηκε στο πεδίο του σχετικού» (όπ.π., 62,63,51).

«Θέτω υπεράνω κάθε πραγματικής αναγκαιότητας τις λογικές απαιτήσεις της δικής μου πραγματικότητας. Αυτό είναι η μόνη λογική που μου φάνηκε ποτέ έγκυρη και όχι μια κάποια ανώτερη λογική, της οποίας οι ακτινοβολίες δε με συγκινούν παρά όσο αγγίζουν την ευαισθησία μου. Δεν υπάρχει κανόνας στον οποίο να αισθάνομαι εξαναγκασμένος να υποταχθώ όσο αυστηρή και να' ναι η δικαιολογία που με παρασύρει να συμβιβαστώ μαζί του.

Δύο ή τρεις αρχές της ζωής και του θανάτου είναι για μένα υπεράνω κάθε προσωρινής υποταγής. Και η οποιαδήποτε λογική δε μου φάνηκε ποτέ παρά επίπλαστη», «δε δουλεύω μέσα στην έκταση μιας οποιασδήποτε περιοχής. Δουλεύω μέσα στη μοναδική διάρκεια» (όπ.π., 50,86).

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ

«Ο φύλακας κλειδώνει το μαυσωλείο», γράφει ο άγνωστος, «αφήνοντας να πέσει στο σκοτάδι του ο βαρύς ήχος από την κλειδαριά σαν να αφήνει μέσα το όνομα του κλειδιού. Είναι κακόκεφος όπως και εγώ, κάθετα στην πέτρα δίπλα μου και κλείνει τα μάτια. Τη στιγμή που νομίζω ότι έχει ήδη κοιμηθεί στο δικό του χώρο σκιάς, ο φύλακας σηκώνει το χέρι του και μου δείχνει έναν σκόρο που αιωρείται κάπου στη στοά του μαυσωλείου : βγήκε από τα φερέματά μας ή από τους περσικούς τάπητες στο εσωτερικό του κτιρίου.

«Βλέπεις» , μου απευθύνεται εκείνος αδιάφορα, «το έντομο είναι εκεί ψηλά κάτω από τον λευκό τοίχο της στοάς και είναι ορατό μόνο και μόνο επειδή μετακινείται. Θα μπορούσαμε από εδώ να σκεφτούμε ότι είναι ένα πουλί βαθιά στον ουρανό, αν ουρανό θεωρούσαμε τον τοίχο και μόνο εμείς ξέρουμε ότι δεν έχει δίκιο. Αλλά εκείνος δεν ξέρει ούτε αυτό, ότι εμείς το ξέρουμε. Δεν ξέρει ούτε ότι υπάρχουμε. Προσπάθησε τώρα να επικοινωνήσεις μαζί του, αν μπορείς. Μπορείς να του πεις κάτι, οτιδήποτε, αλλά έτσι που να σε κατάλαβε και να είσαι σίγουρος ότι σε κατάλαβε εντελώς;»

Δεν ξέρω, απάντησα αλλά μήπως μπορείς εσύ;

«Μπορώ» απάντησε ήρεμα ο γέρος, και χτυπώντας παλαμάκια σκότωσε το σκόρο και μου τον έδειξε, λιωμένο στην παλάμη.

«Νομίζεις ότι δεν κατάλαβε τι του είπα;»

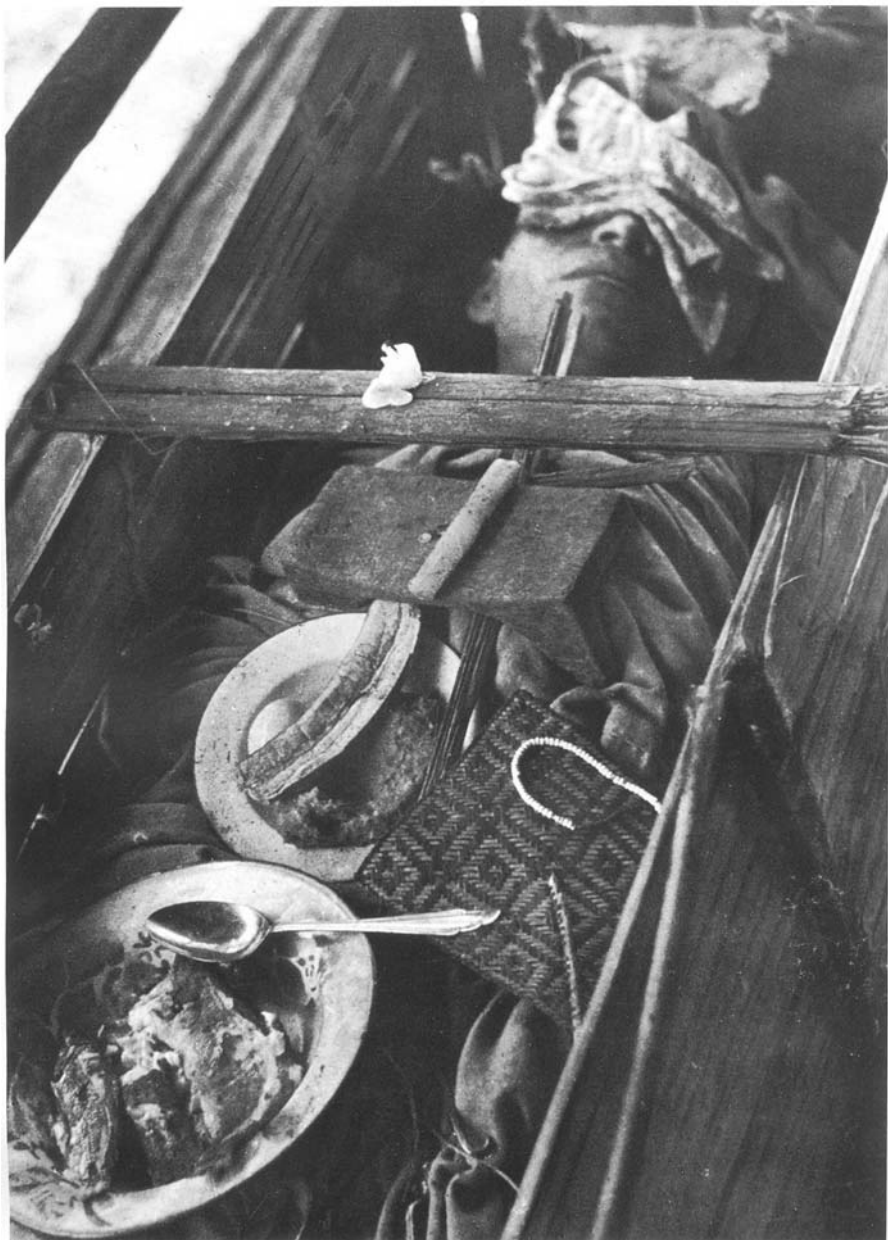
Έτσι μπορείς να αποδείξεις ότι υπάρχεις και στο κερί, σβήνοντάς το ανάμεσα στα δύο δάχτυλα, παρατήρησα.

«Βέβαια, αν το κερί είναι σε θέση να πεθάνει...φαντάσου τώρα», συνέχισε, «να υπάρχει κάποιος που ξέρει αυτό που εμείς

ξέρουμε για τον σκόρο, αυτό το ίδιο για μας. Κάποιος που του είναι γνωστό με ποιο τρόπο, με τι και γιατί οριοθετήθηκε αυτός ο χώρος μας, αυτό που εμείς θεωρούμε ουρανό και νομίζουμε ότι είναι χωρίς όρια, κάποιος που δεν είναι σε θέση να μας πλησιάσει και να μας δώσει να καταλάβουμε ότι υπάρχει παρά με έναν και μοναδικό τρόπο, σκοτώνοντάς μας. Κάποιος με του οποίου τα ρούχα τρεφόμαστε, κάποιος που το θάνατό μας τον κρατάει στο χέρι του σαν γλώσσα, μέσο επικοινωνίας μαζί μας. Σκοτώνοντας μας, αυτός ο άγνωστος μας πληροφορεί για τον εαυτό του. Κι εμείς μέσα από το θάνατό μας, που είναι ίσως μόνο μάθημα για κάποιον αργόσχολο που κάθεται δίπλα στο δολοφόνο, εμείς, λέω μέσα από το θάνατό μας, σαν μέσα από μισάνοιχτες πόρτες, ανακαλύπτουμε την τελευταία στιγμή κάποιους νέους χώρους και κάποια άλλα όρια. Αυτή η έκρηξη και ανώτατη βαθμίδα του θανάσιμου φόβου (για τον οποίο δεν υπάρχουν αναμνήσεις) μας κρατάει μαζί στο παιγνίδι και μας συνδέει όλους εμάς τους άγνωστους συμπαίκτες. Η ιεραρχία του θανάτου στην πραγματικότητα, είναι εκείνο το μοναδικό που κάνει δυνατό το σύστημα επαφών ανάμεσα στα διαφορετικά επίπεδα της πραγματικότητας, σε ένα κατά τα άλλα άπειρο σύμπαν, στο οποίο οι θάνατοι σαν αντίλαλοι αντιλάλων επαναλαμβάνονται χωρίς τέλος.....».

(Ραβί Μ., **Το λεξικό των Χαζάρων**, 148,149)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- * Artaud A. , **Η μεγάλη ημέρα και η μεγάλη νύχτα**, Αιγόκερως, Αθήνα
- * Artaud A. , **Τα επαναστατικά μηνύματα**, Μπογιατή, Αθήνα, 1983
- * Bannour W., «Max Stirner», **Η φιλοσοφία από τον Καντ ως τον Χούσερλ**, τόμος Γ', Γνώση, Αθήνα, 1990
- * Burroughs W., **Η βίβλος των ααναπνοών**, Ελεύθερος Τύπος, Αθήνα
- * Clastres P., **Αρχαιολογία της βίας -ο πόλεμος στις πρωτόγονες κοινωνίες**, Έρασμος, Αθήνα, 1994
- * Δημητριάδης Ε., **Ιστορία της πόλης και της πολεοδομίας**, Κυριακίδης, Θεσσαλονίκη, 1995
- * Eliade M., **Εικόνες και σύμβολα**, Αρσενίδης, Αθήνα, 1994
- * Foucault M., **Η τάξη του Λόγου**, Ηριδανός, Αθήνα
- * Foucault M., **Οι λέξεις και τα πράγματα**, Γνώση, Αθήνα, 1993
- * Hobbes T., **ΛΕΒΙΑΘΑΝ ή 'Υλη, Μορφή και εξουσία μιάς Εκκλησιαστικής και Λαϊκής πολιτικής κοινότητας**, τόμος Α', Γνώση, Αθήνα, 1989
- * Πανιό Μ., **Το λεξικό των Χαζάρων** (ανδρικό αντίτυπο), Ηρόδοτος, Αθήνα, 1991
- * Stirner M., **Ο μοναδικός και το δικό του**, Ελεύθερος Τύπος, Αθήνα, 1990
- * Superstudio, **«Δώδεκα ιδανικές πόλεις. Προμηνύματα για τη δεύτερη παρουσία της πολεοδομίας»**, Αρχιτεκτονικά θέματα, #7 , 1973
- * **«Μία συνέντευξη με τους THEE TEMPLE on PSYCHIC YOUTH»**, Ανοιχτή πόλη, #32/33, καλοκαίρι 1993

Efi Amanatidou
28th October 3
546 42
Thessaloniki, Greece
τηλ.+30 2310 812.393, mob.+30 6978 407114
e-mail: efi@globalfiveart.com
website: www.globalfiveart.com

Στην **ανακύκλωση –δράση I** ανακυκλώνονται τα εξής υλικά:

-----

1) **Βίντεο** –μοντάζ πάνω σε 7 ταινίες του Werner Herzog...
(διάρκεια 29 λεπτά, Θεσσαλονίκη 2000)

Οι ταινίες είναι:

Καρδιά από γυαλί
Εκεί που ονειρεύονται τα πράσινα μυρμήγκια
Aguirre, η μάστιγα του Θεού
Το σίνιγμα του Κάσπαρ Χάουζερ
Βόιτσεκ
Cobra Verde
Φιτζκάρλντο

... με πρόσθετη **μουσική** στα τελευταία λεπτά του βίντεο το Terminus Part III των
Psychic TV

“This is the place where all roads meet...”

-----

2) **Εργασία** με τίτλο “περί ουτοπίας,
ου-τοπίας,
ιδανικής πολιτείας
και πραγματικότητας”
(Θεσσαλονίκη 1998)

-----

3) Αποσπάσματα από **κείμενο σημειώσεων** του 2004
(Osnabrück 25-4-2004)

The process of leaving
flooded me with a feeling
that I call nostalgia.
Then the music of my CD-rom came in my mind.

This is the place where all roads meet
The place where all is secret
The place where time stands still
in the comfort of night
And love becomes will
in the presence of light
I never want to leave
I never want to leave

Nostalgia does not occur only after loosing something
but even before coming close.
So nostalgia is related to the notion of distance
(...)
How can we, humans break the distance?

I will try through art.
But is art a substitute of life
and life a substitute of “the place where all roads meet”?

-----

4) Έγγραφο από το υπόγειο του κτιρίου

-----

5) Ό,τι άλλο προκύψει είναι υλικό σε εξέλιξη!